

BİR GRUP ERGENİN AİLE İŞLEVLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

*Hicran KUMBAS**, *Olçay ÇAM**, *Gülseren KESKİN***

ÖZET

Bu araştırma, ergenlerin sosyo-demografik özellikleri ile aile işlevleri arasındaki ilişkiyi araştırmak amacıyla yapılmış tanımlayıcı tipte bir araştırmadır. Araştırma Çaycuma Endüstri Meslek Lisesinde yapılmıştır. Verilerin toplanması için Tanıtıcı Bilgi Formu ve Aile Değerlendirme ölçeği kullanılmıştır. Ölçekler 236 lise öğrencisine uygulanmıştır. Ergenin akademik başarısı, ergenin kardeş sayısı, ekonomik düzeyi, babanın mesleği, babanın eğitim düzeyi, annenin eğitim düzeyi, ergenin sorun yaşama durumu değişkenlerinin aile fonksiyonlarını etkilediği belirlenmiştir.

Aile işlevleri bozuk olan ergenlerin değerlendirilmesinde ve tedavisinde tüm aileyi kapsayan bir yaklaşım daha etkili ve yararlı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Aile işlevleri, Ergen, Sosyo-demografik değişkenler

THE EVALUATION OF FAMILY FUNCTIONS OF GROUPS OF ADOLESCENTS

ABSTRACT

This study was prepared as descriptive with the main purpose of this research is to investigate the relationship between family functions and adolescents' socio-demographic factors. This study was designed to evaluate

the variables affecting the family function of families with adolescents.

This study was conducted in Çaycuma Vocational Training High School. Family Assessment Device and Questionnaire Form were used to get the data of the adolescents. Questionnaire Forms were given to 263 adolescents that are high school students. Data were evaluated by percentages, Anova, Chi-square analysis.

It was found that adolescents' academic success, number of siblings, economic level, occupation of father, education level of father, education level of mother, adolescents' living problem status had an effect on family function.

An integrative approach which evaluates the whole family is helpful to assess and treat adolescent with family function problem

Key Words: Family function, Adolescent, Socio-demographic factors

GİRİŞ

Ergenlik çocukluğu takip eden ve yetişkinlik çağına kadar süren bir hayat devresidir. Ergenlik değişim ve büyümeyi içine alır. Sieg (1971) ergenliğin kültürel fenomen olduğunu ve insanda bireyi yetişkine özgü ayrıcalıklarının kendisine verilmediğini hissettiği zaman başladığını ve yetişkinin tüm gücü ve toplumsal konumu toplum tarafından

* Hemş Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu, İzmir

** Ege Üniversitesi Atatürk Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, İzmir, gulseren.keskin@ege.edu.tr

bireye verildiği zaman sona erdiğini ifade etmiştir [1]. Schulz [1972] ise ergenliği "genç yetişkinliğe değişik yetişkinlik rollerini vatandaşlık sorumluluğunun sonuçlarına katlanmak zorunda kalmadan denemesine izin verildiğinde yaşanan negatif bunalım" biçiminde tanımlamaktadır [1,2].

Ergenlik dönemi çocukluktan yetişkinliğe karmaşık ve iç içe geçmiş süreçler zinciridir. Başlangıcı, süresi ve sonuçlanması bireysel farklılıklar gösterir. Bu dönemin başlangıcı ve sonu arasında önemli değişiklikler olduğu için kendi içinde üç evreye ayrılmıştır. İlki erken ergenlik evresi (12-14 yaşlar), ikincisi orta ergenlik evresi (15-17 yaşlar) üçüncüsü geç ergenlik evresi (18-21 yaşlar) dir. Erken ergenlik evresi bedensel gelişmenin hızlı olduğu, duygusal dalgalanmaların yaşandığı bir dönem iken, orta ergenlik 'ayrışma' olarak adlandırılan ergenin anne babadan uzaklaştığı, aile işlevlerinin bozulduğu ve kimlik bunalımına girdiği dönemdir. Geç ergenlik dönemi ise kimliğin kazanıldığı, anne baba ile sorunların azaldığı, gelecek ile ilgili karaların alındığı dönemdir [3].

Ergenlik dönemi, belirgin ve hızlı fizyolojik, psikolojik ve sosyal gelişimlerin görüldüğü, çeşitli gelişimsel görevlerin gerçekleştirildiği, çocukluktan yetişkinliğe geçişin yaşandığı bir dönemdir. Ergenlik bunalımlar, öfkeler, çatışmalar ve kaygılar dönemidir. Aynı zamanda yanlıgıların bencilliğin, baş kaldırmanın sık görüldüğü bocalama, çelişkiler ve kararsızlıklar dönemidir [4]. Ergenler bu dönemde, pubertenin getirdiği fizyolojik değişiklikler, yaşam deneyimleri ile zenginleşen bilişsel kapasiteye uyum sağlamak, aile ve anne babadan bağımsızlık beklentilerini karşılamak, kendi cinsiyeti ve karşı cins ile sosyal roller geliştirmek, yetişkin rollerine hazırlanmak gibi pek çok stresli durumla karşı karşıya kalmaktadırlar [5].

Ergenin bağımsızlığını elde etmesinin güç olup olmaması büyük ölçüde çocukluk döneminden itibaren aile içindeki etkileşim örüntüsüne bağlıdır. Aile etkileşim örüntüsü ailenin işlevselliği ile ilgili bilgi verir. İşlevsel olmayan bir aile sorun ve çatışmaları tolere edememekte, aile üyelerinin yardım isteklerini reddetmekte, bunun sonucunda aile içinde var

olan sorunlar farklı biçimde sürmektedir. İşlevsel olmayan aile yeni durumlara bağlı olarak rollerde ortaya çıkan değişimler konusunda yeterli esnekliğe sahip değildir. Kişiler arası ilişki sorunlarının, bağımlılığın, incinebilirliğin, rol ve güç çatışmalarının yoğun yaşandığı bir ortam olan "işlevsel olmayan ailenin kendisi bir stres etkeni olarak hastalık belirtilerinin sürmesine ve pekişmesine neden olmaktadır" [6]. Aile yapıları itibariyle çocuğa hareket özgürlüğünün verilmemesi ve aile işleyişi açısından yeterli doyum alınamayan ilişkilerin varlığı, kişiyi bu bozuklukları göstermeye eğilimli hâle getirebilmektedir. Literatürde ailenin işlevselliğinin ve aile yapısındaki bozulmanın yeme bozukluğu, depresyon gibi ruhsal sorunlar ve davranış bozuklukları üzerindeki etkisinin olduğuna dair bulgulara rastlanmaktadır [7].

Biyo-psikososyal modele göre aile ilişkilerinde işleyen kalıplar aile üyelerinin ruhsal süreçlerini etkilerken, bireyin biyo-psikososyal süreçleri de ailenin işleyiş tarzını etkilemektedir. Bireye ait sorunlu süreçler aileyi harekete geçirdiğinde, sağlıklı işlev gören bir aile, bu yeni duruma uygun rol ve kural değişikliklerini sağlayarak sorunla başa çıkabilmektedir [8,9]. Ailenin sağlıklı ve sağlıklı olması sosyo-ekonomik özelliklerine, ebeveynlerin eğitim durumlarına, toplumdaki hizmet ve olanaklara, aile üyelerinin genetik özelliklerine, kişiliklerine, aile içi ilişkilerin dinamik yapısına bağlıdır [10].

Bu araştırma bireysel farklılıkların ve aile ile ilgili sorunların yoğun olarak yaşandığı orta ergenlik dönemindeki problemlerin belirlenmesi için gerekli olduğu düşünülmüştür. Araştırmada ergenlik dönemindeki gençlerin aile yaşamlarını nasıl değerlendirdikleri, ergen ailesinin işlevlerini etkileyen etmenlerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Örneklem

Araştırma ergenlik dönemindeki bireylerin aile işlevlerini ve buna etki edebilecek ebeveyn eğitim düzeyi, kardeş sayısı, ergenin cinsiyeti gibi aile içi faktörleri değerlendirmek amacı ile yapılmış tanımlayıcı kesitsel bir çalışmadır. Araştırma Zonguldak ili Çaycuma ilçesindeki Çaycuma Endüstri

Meslek Lisesinde seçkisiz olarak belirlenen 1. ve 2. Sınıflarında eğitim gören 260 ergene uygulanmıştır. Ergenlerin %98.1' i erkek, 1.9 kızdır. Yaşları 15-17 arasında olan ergen grubunun yaş ortalaması 15.9'dur. Çalışmaya alınan ergenlerin çalışmaya katılmaları konusunda onayın alınmış olması gibi ön koşulları karşılamış olmalarına özen gösterilmiştir.

Araçlar

Anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm araştırmaya alınan öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerinin belirlenmesine yöneliktir. İkinci bölüm ise ergenlerin aile işlevlerini değerlendiren Aile Değerlendirme Ölçeğinden oluşmaktadır. Epstein ve Bladwin ve Bishop ve ark. (1983) tarafından oluşturulmuştur [11].

Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ), ailenin işlevlerini hangi alanlarda yerine getirdiği ya da getiremediğini, aile üyelerinin algılarına göre değerlendirmeyi sağlayan, problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü ve genel işlevler olmak üzere yedi alt ölçekten oluşan 60 sorulu bir öz bildirim ölçeğidir. "Problem Çözme", ailenin bütünlüğünü tehdit eden sorunları ailenin işlevselliğini sürdürecekt düzeyde çözebilme yeteneğine işaret etmektedir. "İletişim", aile bireyleri arasında bilginin değişimi olarak tanımlanır, mesajın içeriği ve kimin amaçlandığı ile ilgili olarak sözel mesajın açık ve doğrudan olup olmadığına odaklanır. "Roller", ailenin farklı aile görevlerini ele alışlarını ve bu görevlerin nasıl dağıldığı ve yerine getirildiğiyle ilgili davranış modelleri oluşturma ve sürdürme becerilerine ilişkindir. "Duygusal Tepki Verebilme", aile bireylerinin duygularını açıkça ifade edip edemediğini değerlendirir. "Gereken İlgiyi Gösterme", aile

bireylerinin birbirlerinin etkinliklerine ve onları ilgilendiren şeylere karışma boyutu ile ilgilendirir. "Davranış Kontrolü", bir ailenin bireylerinin davranış standartlarının belirleme ve sürdürme yollarını değerlendirir. "Genel İşlevler", ailenin önceki tüm alanlardaki genel işlevselliğini değerlendirir [11].

Aile bireyleri her maddenin ailelerini ne kadar tanımladığını 4 puanlı ölçekte derecelendirir. Her bir ölçek puanındaki artma işlevsellikte daha çok bozulmayı gösterir. Literatürde de ADÖ'nin hastaların ve aile üyelerinin aile işlevlerini nasıl algıladıklarını karşılaştırmada kullanıldığına ilişkin çalışmalar bulunmaktadır [12, 13,14]. Türkçede geçerlik güvenilirlik çalışması Bulut (1993) tarafından yapılmıştır [15].

İstatistiksel değerlendirme

Araştırmanın verilerinin istatistiksel analizinde SPSS 10.0 programı kullanılmıştır. Sayı ve yüzde dağılımları yanında değişkenler arasındaki ilişkiler Student's t-testi ve varyans (ANOVA) ve pearson korelasyon analizleri kullanılarak değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Araştırma kapsamına alınan ergenlerin %36.9'u 15, %58.6'sı 16, %4.6'sı 17 yaşında ve 98.1 gibi büyük çoğunluğu oluşturan bölümü ise erkektir. %78.7'si köyde, %21.3'ü ilçe de yaşamaktadırlar ve %65.9'i çekirdek aileye, %31.3'si geniş aileye, %2.8'si parçalanmış aileye sahiptirler. Ergenlerin %44.1'i iki %30.4'ü üç kardeşi bulunmaktadır. Gelir durumları incelendiğinde, ergenler ailelerinin %63.8' inin gelirlerinin giderlerine denk olduğunu belirtmişlerdir. Ergenlerin okuldaki başarı durumları değerlendirildiğinde, %7,6'sının zayıf, %47,1'nin orta, %41,1'inin iyi, %4,2'sinin çok iyi olduğunu belirttikleri görülmüştür (Tablo 1).

Tablo 1. Ergenlerin Sosyo-demografik Değişkenlerinin Dağılımı

SOSYODEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER	SAYI	YÜZDE (%)
YERLEŞİM YERİ		
Köy	207	78.7
İlçe	56	21.3
KARDEŞ SAYISI		
1	12	4.2
2	116	44.1
3	80	30.4
4	28	10.6
5	27	10.7
AİLE TİPİ		
Çekirdek Aile	173	65.9
Geniş Aile	82	31.3
Parçalanmış Aile	8	2.8
GELİR DURUMU		
Gelir Giderden Az	73	27.8
Gelir gidere Denk	168	63.8
Gelir Giderden Fazla	22	8.4
BAŞARI DURUMU		
Zayıf	20	7.6
Orta	124	47.1
İyi	108	41.1
Çok iyi	11	4.2
TOPLAM	263	100

Ergenlerin ebeveynlerine ait sosyo-demografik özellikleri değerlendirildiğinde, ergenlerin annelerinin % 68,8'inin ilköğretim mezunu, %93,2'sinin ev hanımı olduğu,

babalarının ise % 77,9'u ilköğretim mezunu, %37,3'ünün işçi, %28,9'unun serbest meslek sahibi olduğu belirlenmiştir (Tablo 2).

Tablo 2: Ebeveynlerin Sosyo-demografik Özelliklerinin Dağılımı

	SAYI	YÜZDE
ANNENİN EĞİTİMİ DÜZEYİ		
Okur-Yazar Değil	45	17.1
Okur-Yazar	25	9.5
İlköğretim Mezunu	181	68.8
Lise Mezunu	12	4.6
ANNENİN MESLEĞİ		
Ev Hanımı	245	93.1
İşçi	6	2.3
Serbest Meslek	7	2.7
Diğer	5	1.9
BABANIN EĞİTİMİ DÜZEYİ		
Okur-Yazar Değil	6	2.7
Okur-Yazar	18	6.8
İlköğretim Mezunu	205	77.9
Lise Mezunu	34	12.6
BABANIN MESLEĞİ		
Memur	17	6.5
İşçi	98	37.3
Serbest Meslek	76	28.9
Diğer	72	27.3
TOPLAM	263	100

Ergenlerin aile içerisinde sorun yaşayıp yaşamadıkları sorgulandığında, %13,7'sinin aile içi sorun yaşamakta olduğunu belirtmiştir. Sorun yaşayan ergenlerin %2,6'sı anneleriyle, %4,9'u babalarıyla, %14,4'ü kardeşleriyle, 84,9'u ise aile içerisindeki diğer bireylerle sorun yaşadığı saptanmıştır (Tablo3).

Ergenlerin yaşları ve aile işlevleri arasındaki ilişki pearson korelasyon analizi ile değerlendirmiş, ancak istatistiksel olarak

anlamli sonuç elde edilememiştir ($r=0.012$; $p>0.05$). Cinsiyetin aile işlevleri üzerindeki etkisine bakabilmek amacı ile t testi yapılmış, ergenin cinsiyeti ve aile işlevleri arasında anlamli ilişki bulunamamıştır ($t:2.1$; $p>0.05$). Araştırmada cinsiyet önemli bir parametre olmasına rağmen, çalışma içerisinde homojen dağılım göstermediğinden araştırma sonuçlarını doğrudan etkilememiştir.

Tablo 3. Ergenlerin Ailede Sorun Yaşama Durumlarına Göre Dağılımı

	SAYI	YÜZDE
Ergenlerin Ailede Sorun Yaşama Durumları		
Evet	36	13.7
Hayır	227	86.3
Ergenlerin Ailede En Çok Sorun Yaşadıkları Kişiler		
Anne	7	2.6
Baba	13	4.9
Kardeş	20	7.6
Diğer	223	84.9
TOPLAM	263	100

Araştırma kapsamında yer alan ergenlerin sosyo-demografik özellikleri ile aile işlevleri arasındaki ilişki incelendiğinde, Aile değerlendirme ölçeğinin roller alt boyutunda kardeş sayısı ($F:4.48$; $p:0.00$), aile tipi ($F:3.30$; $p:0.03$), okul başarı durumları ($F:3.24$; $p:0.02$), aile içerisinde sorun yaşama durumları, ($F:34.14$; $p:0.00$) ile yapılan Anova analizi ile gruplar arasında istatistiksel olarak anlamli farklılık saptanmıştır. Ergenin kardeş sayısı arttıkça, okul başarısı düştükçe, sorun yaşanan ergen ailelerinde roller fonksiyonunun yetersiz olduğu belirlenmiştir. Çekirdek aile tipine sahip ergen gruplarının en yüksek rol fonksiyon puanına sahip olduğu saptanmıştır. Ölçeğin davranış kontrolü alt boyutunda baba eğitim düzeyleri ($F:3.07$; $p:0.02$), ergenlerin gelir düzeyleri ($F:3.82$ $p:0.02$), ergenlerin sorun yaşayıp yaşamama durumları ($F:6.47$; $p:0.01$) arasında istatistiksel olarak farklılık bulunmuştur. Babanın eğitim düzeyinin düşük,

ailenin gelir düzeyinin yetersiz olduğu ve aile içerisinde sorun yaşandığı ergen ailelerinde yeterli davranış kontrolünün sağlanamadığı belirlenmiştir. Duygusal tepki verebilme alt boyutunda ise gelir düzeyleri ($F:3.47$; $p:0.03$), baba meslekleri ($F:4.90$; $p:0.00$) ile gruplar arasında istatistiksel olarak farklılık saptanmıştır. Gelir düzeyi düşük olan ve babasının mesleği işçi olan ergen ailelerinde duygusal tepki verebilme puanlarının düşük olduğu belirlenmiştir. Gereken ilgiyi gösterme alt boyutunda ise anne eğitim düzeyleri ($F:3.13$; $p:0.02$), iletişim alt boyutunda okul başarıları ($F:6.12$; $p:0.00$) istatistiksel olarak anlamli farklılık saptanmıştır. Annenin eğitim düzeyi düştükçe gereken ilgiyi gösterme alt ölçek puanı düşmüştür. Okul başarıları düşük olan ergenlerin iletişim alt ölçek puanları düşüktür (Tablo4).

Tablo 4. Ergenlerin Demografikleri ile A.D.Ö. Alt Ölçeklerin Karşılaştırması:

	PRÇ		İLT		ROL		DTV		GİG		DK		Gİ	
	F	p	F	p	F	p	F	p	F	p	F	p	F	p
Yerleşim Yeri	0.27	0.78	0.91	0.36	1.47	0.14	0.10	0.92	1.39	0.16	0.68	0.49	0.09	0.92
Kardeş Sayısı	0.91	0.45	0.10	0.98	4.48	0.00*	0.95	0.43	0.49	0.73	0.12	0.97	1.37	0.24
Aile Tipi	0.22	0.79	1.47	0.23	3.30	0.03*	0.40	0.67	0.72	0.48	0.22	0.79	0.12	0.88
Anne Eğitim Düzeyleri	1.86	0.13	0.84	0.47	2.09	0.10	1.10	0.34	3.13	0.02*	0.34	0.79	1.96	0.12
Anne Meslekleri	1.74	0.15	0.28	0.83	0.75	0.51	0.46	0.71	0.85	0.46	1.20	0.30	1.52	0.20
Baba Eğitim Düzeyleri	1.69	0.16	0.39	0.75	2.32	0.07	1.01	0.38	1.62	0.18	3.07	0.02*	0.13	0.94
Baba Meslekleri	0.71	0.54	1.73	0.16	3.82	0.06	4.90	0.00*	1.57	0.19	0.62	0.59	1.61	0.18
Gelir Düzeyleri	1.79	0.16	0.72	0.48	2.39	0.09	3.82	0.02*	3.65	0.02	3.47	0.03*	2.93	0.05
Başarı Düzeyleri	1.38	0.24	6.12	0.00*	3.24	0.02*	1.71	0.16	0.98	0.40	0.25	0.85	1.78	0.15
Sorun Yaşama	3.32	0.07	0.81	0.36	34.14	0.00*	6.47	0.01*	2.02	0.15	0.041	0.01*	0.80	0.36

* p < 0.05

TARTIŞMA

Bu çalışmada, ergenin sosyo-demografik özellikleri ile Aile işlevleri ölçeğinden elde edilen puanlar arasındaki ilişki incelenmiştir. Günümüz yaşantısında, anne babanın iyi bir model oluşturamadığı ve/ya da yetersiz kaldığı, aile işlevlerinin bozulduğu durumlarda özellikle orta ergenlik döneminde ergende çatışmaların artmasına yol açabilmektedir. Bu nedenle farklı bilgi kaynaklarından elde edilen verilerle nesnel değerlendirmelerden elde edilen verilerin ilişkisinin bilinmesi ergenlik dönemindeki ailesel sorunların kaynaklarının ortaya çıkması ve ergene sağlıklı yaklaşım açısından oldukça faydalı olacaktır.

Kişilerin sağlıklı bireyler olmaları yaşadıkları ailenin işlevlerini sağlıklı biçimde yerine getirmesi ile mümkündür. Fonksiyonel olan ve fonksiyonel olmayan ailelerin özellikleri genel olarak değerlendirildiğinde fonksiyonel aile "sağlıklı", fonksiyonel olmayan, yani işlevlerini beklenen düzeyde yerine getiremeyen aile de "sağlıksız aile" olarak tanımlanabilir [15]. Sağlıksız ailenin temelinde ise birbiri ile anlaşamayan, farklı ego ideallerine sahip olan aralarında iyi bir iletişim ve etkileşim kuramamış olan eşlerin bulunması söz konusudur. Bu doyumsuzluklar çeşitli patolojik davranışlara dönüşerek gerek eşler arasında gerekse çocuklarda bazı bozulmalara yol açabilmektedir. Sağlıksız aile, üyelerinde bazı patolojik durumlar yaratabilmektedir. Ancak ailenin sağlıklı ve

sağlıksız olmasında, dış uyaranların da etkisini göz ardı etmemek gerekir. Çünkü bu durum, kişilerin adet haline gelmiş uyumlarını bozar. Aynı zamanda ailede rol alanların eksilmesi, ilavesi veya rollerde değişiklik olması bazı sorun odakları yaratarak, sağlıksız davranışları artırabilir [16].

Ebeveyn- ergen arasındaki iletişimi konu alan çalışmalar, ebeveynler ve çocuklar arasındaki çatışmaların ergenlik döneminde arttığı gerçeğine rağmen, bu çatışmaların genellikle eve erken dönme, temizlik veya giyinme tarzı gibi önemsiz konular nedeniyle yaşandığını ve ebeveyn-çocuk ilişkisine ciddi bir tehdit yaratmadığı belirtilmektedir [17,18]. Bizim bulgularımızda ergenlerin bir kısmının aile içinde sorun yaşadığını bunların da büyük çoğunluğunun anne, baba ve kardeşler dışındaki diğer aile bireylerinden kaynaklandığını göstermiştir. Bu sonuç geniş aile ve parçalanmış ailelerde ergenlerin daha fazla sorun yaşadıklarını düşündürmüştür. Arslantaş ve arkadaşları (2007) çekirdek aile dışında diğer aile tipleri içerisinde yaşayan ergenlerde çatışmaların ve depresyon riskinin arttığını ifade etmişlerdir [19]. Ayrıca geleneksel geniş ailelerde aile işlevlerinin bozulduğu ve çocuklarda suç oranının arttığı saptanmıştır [20].

Araştırmaya katılan ergenlerin aile işlevlerine ait bulguları incelendiğinde ergenin kardeş sayısı, aile tipine göre 'roller' alt boyutunda aile işlevlerinde farklılıklar olduğu belirlenmiştir. Sorunlarını bir araya gelerek

çözebilen, birbirine duygusal olarak bağlı ve özgürlüklerini önlemeyecek şekilde ilgili, herkesin kendisinden beklenen rolü etkili bir biçimde yerine getirebildiği, birbirlerinin davranışlarını aşırıya kaçmayacak şekilde kontrol edebilen ve aralarında açık, rahat ve dolaysız bir iletişim bulunan aileler, işlevlerini yerine getirebilen, sağlıklı aileler olarak tanımlanmaktadır Roller fonksiyonu, ailenin maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılayan davranış kalıplarıdır [16]. Çalışmamızda, çekirdek aile tipine sahip ergen gruplarında rol fonksiyonu sağlıklı olarak yerine getirilmekte olduğu anlaşılmıştır. Toplumsal değişme ile aile bireylerinin ilişkileri ve rollerinde değişiklikler olmuştur. Geleneksel geniş ailede erkeğin rolü, ailenin geçimini sağlamak üzere evin dışında çalışmak ve ailenin dışarıdaki ilişkilerini düzenlemek, kadının rolü ise aile içinde bireyler için üretim yapmak ve tüketimden bireyler arası ilişkilere kadar her şeyi düzenlemek iken, bugün çekirdek aile yapısında çok bilinen ve kabul edilmiş roller değişimle birlikte çeşitlenmiştir [21,22]. Çekirdek aile yapısında geleneksel baba otoritesinin zayıflaması, sahip olunan çocuk sayısında azalma, çocuklara tanınan serbestlik, karı-koca arasında açık ve olumlu bir iletişimin başlaması, rollerin tanımında farklılıklar yaşanarak ev işlerinin, çocuk bakımının paylaşılması sağlanarak aile işlevlerinin sağlıklı hale gelmesi sağlanmıştır [23]. Bu çalışma bizim bulgularımızı destekler niteliktedir. Öte yandan bizim araştırmamızda, roller işlevinin okul başarı durumları, aile içerisinde sorun yaşama durumlarına göre de farklılaştığı, ergenin kardeş sayısı arttıkça, okul başarısı düştükçe, sorun yaşanan ergen ailelerinde roller fonksiyonunun sağlıklı olduğu saptanmıştır. Bir çalışmada; annelik babalık rollerini yerine getiren, çocuğuna yakın ilgi gösteren, çocuğunun başarısını destekleyen anne-babaların çocuklarının akademik başarılarının yüksek olduğu sonucuna varılmıştır [24]. Bireysel rollerin neler olduğunun bilinmesinin çok önem taşıdığı vurgulanmış ve aile üyelerinin birbirleriyle ilişkisinin, roller çerçevesinde incelenmesinin gerekliliğine işaret edilmiştir. İşlevsel olmayan aile yeni durumlara bağlı olarak rollerde ortaya çıkan değişimler konusunda yeterli esnekliğe sahip olmadığı ve aile içerisinde çatışma

yaşandığı ifade edilmiştir [6,25]. Çocuğun sağlıklı olarak gelişmesinde anne ya da babanın fiziksel olarak birlikteliğinden çok, anne ve baba rolünün en iyi şekilde oynanması önemlidir. Aile içinde sağlıklı işleyen roller, çocukların suça yönelme, aile içerisinde çatışmaların artması akut psikiyatrik bozukluklar, düşük okul başarısı, cinsel rolü oynamada yetersizlik, düşük özsaygı, gerilim, depresyon ve olgunlaşamama gibi daha birçok soruna da neden olabildiği belirlenmiştir [20,26]. Ailenin kaynaklarının kullanımı, çocuğunu bakıp büyütme, destekleme, kişisel gelişimi sağlama ve aile sistemini idare etme gibi konularda davranış kalıbı geliştirip geliştirmediği üzerinde odaklanmaktadır. Aile içerisinde çocuk sayısı arttıkça kaynakların kullanımı ile ilgili sıkıntılar yaşanmaktadır [16].

Ölçeğin 'davranış kontrolü' alt boyutunda ergenlerin sorun yaşayıp yaşamama durumlarına göre, ergenler arasında istatistiksel olarak farklılıklar bulunmuştur. Aile içi ilişkilerin yapısı, ailenin işlevlerini sağlıklı bir biçimde yerine getirmesinde önemli bir etkidir. Bu ilişkiler, aile içi rollerden, norm ve değerlere bağlı olarak davranış kontrol etme biçiminde ortaya çıkmaktadır. Davranış kontrolü aile üyelerinin davranışlarına standart koyma ve disiplin sağlama biçimidir ve psikolojik ve sosyal tehlikeler karşısındaki davranış şeklini belirler. Aile içerisinde bireyler arasında davranış kontrolü azaldıkça sorunlar yaşanmaya başlamaktadır [15,27]. Çalışmamızda davranış kontrolü baba eğitim düzeyleri, ergenlerin gelir düzeylerine göre de farklılık göstermiştir. Babanın eğitim düzeyinin düşük, ailenin gelir düzeyinin yetersiz olduğu ve aile içerisinde sorun yaşandığı ergen ailelerinde yeterli davranış kontrolünün sağlanmadığı belirlenmiştir. Sosyoekonomik durumun aile işlevleri üzerindeki etkisini inceleyen bir çalışmada, bizim bulgularımızı desteklemektedir. Çalışmada ailenin gelir düzeyine göre işlevlerin farklılaştığı, düşük gelir düzeyine sahip ailelerde davranış kontrolünde sorunlar yaşandığı saptanmıştır [28]. Öte yandan bir başka çalışmada ise, aile içerisinde davranış kontrolünün babanın eğitim durumuna göre farklılaştığı tespit edilmiştir [29]. Türkiye'deki aile ilişkilerinde genel olarak

sert ve baskılı bir kişiliğe sahip bir baba ile görünürde şefkatli ve koruyucu olan ancak gerçekte çocuklarıyla ortak bağımlı bir yaşam süren anne modeli egemen özelliklerdir [30]. Kontrol ve kural koyma bir şekilde babanın göreviymiş gibi algılanır ve devreye girmesi istenir. Babanın yapması gereken kendisine atfedilen gücün farkında olarak tepkisini koymak, aile içerisinde bireylerin davranış kontrollerini sağlamaktır [31]. Evans (1997)'nin Türkiye'de alt sosyo-ekonomik çevrelerden gelen düşük eğitilmiş babaların katılım örüntülerini incelediği çalışmada babaların babalık rollerine dair tutumlarının sadece maddi gelir sağlama boyutunda olduğunu, çocukların davranışları ile meşgul olma ve çocuk bakımına dair işlevlerin babalar tarafında benimsenmediğini saptamıştır [32].

'Duygusal tepki verebilme' alt boyutunda ise baba meslekleri ve aile içerisinde sorun yaşama durumlarına göre ergenlerin aile işlevlerinde farklılık saptanmıştır ve bu farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır. Bulut (1993)'a göre duygusal tepki verebilme işlevini yerine getirebilen bir ailede, aile üyeleri mutluluk, neşe gibi ferahlık ifade eden duyguların yanında üzüntü, korku gibi duygularını da sözle ya da davranışlarıyla ifade edebilirler, çocuklar duygusal bilgi ve deneyimleri nasıl işleyip düzenleyeceklerini rol modellerinden öğrenirler [15]. Kendi hüznülerinin farkında ve çocuklarına kızgınlıkla baş edebilmeleri hususunda rehberlik etme eğiliminde olan ebeveynlerin, çocuklarının duygularını düzenleme yetenekleri üzerinde önemli etkiye sahip oldukları saptanmıştır [33]. Çalışmamızda duygusal tepki verebilme alt boyutunda ergenlerin babasının meslek gruplarına göre farklılıklar saptanmış, babasının mesleği işçi olan ergen ailelerinde duygusal tepki verebilme puanlarının düşük olduğu belirlenmiştir. Çocuğun sağlıklı duygusal sosyal gelişimini kolaylaştırıcı duygusal tepkiler vermenin reddedilmesi, çocukla gerekli zamanlar beraber olunmaması veya çocukla herhangi bir paylaşımın olmaması ile kendini gösterir [34]. Çocuğun sosyallik yönünün kuvvetlendirilmesi dışında, bağımsızlık kazanma, çocukların içgüdülerini kontrol etmede, itaat etme ve samimi olma gibi sosyal davranışların da baba tarafından çocuğa

kazandırıldığı saptanmıştır [35]. Babanın eğitim düzeyinin düşüklüğü ile dolayısıyla mesleği de ailesel problemlerin yaşanmasına ve dolaylı olarak çocuğun baskı altında tutulmasına ve cezalandırılmasına yol açabilmektedir [36]. Babanın işçi olduğu ailelerde babanın eğitim düzeyinin düşük olduğu ve bu bulgunun ailede duygusal tepki verebilmenin sağlıksız yerine getirilmesinde etkisi olabilecektir. Ekonomik zorluklar birer stres kaynağıdır. Literatürde ekonomik sıkıntıların olduğu ailelerde çocukların daha fazla baskı ve disiplin altında büyüdükleri ve daha fazla saldırganlık örneklerine maruz kaldıkları, duygularını ifade etmekte zorlandıkları belirlenmiştir [37,38]. Bizim çalışmamızda benzer sonuçlar elde edilmiş ve gelir düzeyi düşük olan ailelerde duygusal tepki verebilme işlevinin sağlıksız olduğu belirlenmiştir.

'Gereken ilgiyi gösterme' alt boyutunda ise anne eğitim düzeylerine ergenlerin aile işlevleri açısından farklılıklar saptanmıştır. Annenin eğitim düzeyi düştükçe gereken ilgiyi gösterme işlevi sağlıksız olarak yerine getirilmektedir. Literatürde bizim çalışmamızı destekleyen araştırmalar bulunmaktadır. Bir çalışmada ilköğrenime sahip olan annelerin orta ve yüksek öğrenime sahip olanlara göre, daha fazla annelik rollünü reddetmesi, gereken ilgiyi göstermemesi, geçimsizlik ve sıkı disiplin tutum boyutuna sahip oldukları, daha olumsuz tutumları benimsediklerini saptamışlardır [38]. Ailede anne yoksunluğunun etkilerini inceleyen bir araştırmada, anne bakımından yoksun büyüyen, ilgi gösterilmeyen çocukların hem fizik hem de ruhi gelişmelerinin gerileyeceği hatta yaşamlarının tehlikeye düşeceği saptanmıştır [39,40]. Ergen ailelerinin yanlış tutumu, ilgisizliği, baskısı, sertliği, sevgisizliği ya da aşırı ilgisi gibi durumlar ergenlerin ruhsal sorunlar yaşamalarına, korku ve gerginlik duymalarına neden olmaktadır [40,41].

Diğer yandan 'iletişim' alt boyutunda okul başarıları açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanmıştır. Çalışmamızda, okul başarıları yüksek olan ergenlerin aile içerisindeki iletişimin sağlıklı olduğu belirlenmiştir. İletişimi kuvvetli olan aile ortamında yetişen çocukların konuşma

becerilerinin; cümle uzunluğu, soru sayısı, sözcük dağarcığı bakımından daha iyi durumda oldukları saptanmıştır [42]. Çocuklar veya ergenler, sosyal yaşamda ailelerinden gördükleri ilişkileri ve iletişim biçimlerini sergilerler. Öğrencilerin başarısını yükseltmek için okul-aile işbirliğinden önce, aileler ile çocukların işbirliği yapması gerekmektedir [43]. Çocukların isteği olmadan veya onların karşı çıkmasına rağmen ailelerin çocuklarına yardımcı olması ve onların okul başarısına katkıda bulunması mümkün değildir. Aile içi iletişim açık ve dolaysız değilse diğer işlevlerinde beklenen düzeyde yerine getirilmesi olanaksızdır [15]. Çocuklarının kişisel ve bilişsel gelişiminde bu derece önemli bir rol oynayabilecek konumda olan ailelerin, çocukları ile sağlıklı bir iletişim kurabilmesi, onların başarılı bir öğrenci, sorumlu bir vatandaş ve çevresine karşı duyarlı bir insan olmasına katkıda bulunabilmesi için çocukluktan ve okul öncesi dönemden başlayarak çocuklarına iyi örnek olmaları gerekmektedir [44,45,46].

SONUÇ VE ÖNERİLER

Aile dinamik bir yapıya sahiptir. Aile üyelerinin, sosyo-demografik özellikleri önemlidir. Ailenin sağlıklı veya sağlıklı olmaması bu sosyo-demografik özelliklere, aile üyelerinin kişiliklerine, aile içi ilişkilerin dinamik yapısına bağlıdır. Çalışmada elde edilen bulgular aile işlevlerini etkileyen sosyo-demografik özelliklerin olduğunu göstermiştir. *Ailenin rol işlevi* kardeş sayısı, aile tipi, okul başarı durumları, aile içerisinde sorun yaşama durumlarından etkilenirken; ailede *davranış kontrolü*, baba eğitim düzeyi, ergenlerin gelir düzeyleri, ergenlerin sorun yaşayıp yaşamama durumlarından etkilenmektedir. Ailede duygusal tepki verebilme işlevi ise; gelir düzeyi, baba mesleği ile ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır. Ailede gereken ilgiyi gösterme işlevi, anne eğitim düzeyine, ailede iletişim işlevi ise ergenin okul başarılarına göre farklılık göstermiştir.

İşlev, rol ve ilişkiler, ailenin psikolojik ve duygusal gücünü oluşturan ve istikrarlılığı, uyumu ve devamlılığı gerekli olan duyguları yaratır. Ergenlik döneminde aile işlevlerinin sağlıklı yürütülmesi ayrı bir öneme sahiptir. Ergenlik ergenle yetişkin değerlerinin farklılaştığı bir dönem olmakla birlikte, ebeveyn ergenin kendisini özdeşleştireceği en önemli modeli oluşturacağı için, aynı zamanda ergen ve ebeveynin yakınlaştığı da bir dönemdir. Ebeveynler çocuklarının davranışsal, duygusal, kişilik ve bilişsel gelişiminde temel birim olarak büyük önem taşır. Ergenlik dönemindeki değişiklikler de aileyi ve aynı zamanda aile içi ilişkileri etkileyebilmektedir. Aile içindeki erişkin tutumları, ergenin hakları ile sorumlulukları arasındaki dengeyi kurabilecek, bireyselliğini ve özerkliğini destekleyen türde olmalıdır.

Toplumda meydana gelen hızlı değişimle birlikte, ana-babalığa ilişkin yargılarda değişmiştir. Aile kurumunun devamının sağlanması bireylerinin aile içerisindeki işlevlerini sağlıklı yerine getirmesine bağlıdır. Bu amaçla Aile Okulu, Aile Eğitimi, Ana-Baba Okulu diye adlandırılan yaygın eğitim programlarının katkısı olabilir. Ayrıca babalar, çocuk eğitiminde daha bilgili olması, ailesi ve yakın çevresiyle iletişimini geliştirmesi amacıyla toplum merkezlerinde eğitime alınması sağlıklı aile işlevlerinin kazanılmasında yararlı olacaktır.

Okul içerisinde okul başarısında ani bir olumsuz gelişme yaşayan çocukların ve ergenlerin aile işlevleri okul sağlığı hemşireleri ve pedagoglar tarafından değerlendirilerek iyileştirme yoluna gidilebilir, sorunlu aile bireyleri aile terapisine yönlendirilebilir.

Aile işlevlerinin bozuk olduğu bilinen ailelerin evlerine toplum ruh sağlığı çalışanları tarafından ziyaretler yapılması ile, sağlıklı aile işlevleri yerinde belirlenerek ailenin erken dönemde rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanmasını sağlayabilir.

KAYNAKLAR

- [1]. Sieg, A. Why Adolescence occurs. *Adolescence*, 1971;6: 337-348.
- [2]. Bayraktar, F. Olumlu ergen gelişiminde ebeveyn/akran ilişkilerinin önemi. *Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Dergisi*, 2007;14:3, 157-166.
- [3]. Toprak, D., Mıstık, S., Doğan, N. Liseli adolesanlarda problem paylaşımı. *Türk Aile Hek. Derg.* 2004; 8(4):157-161.
- [4]. Aras, Ş., Günay, T., Özkan, S. ark. İzmir ilinde lise öğrencilerinin riskli davranışları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 2007;8:186-196
- [5]. Basut, E. Stres Başa Çıkma ve Ergenlik *Türk Psikiyatri Dergisi*, 2006; 13(3):179-186.
- [6]. Ünal, S., Kaya, B., Çekem, B. ve ark. Şizofreni, iki uçlu duygudurum bozukluğu ve epilepsi hastalarında aile işlevlerinin karşılaştırılması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 2004; 15:4, 291-299.
- [7]. Ünlü, G., Aras, Ş., Güvenir, T. ve ark. Yeme reddi olan çocukların annelerinde kişilik bozuklukları, depresyon ve anksiyete belirtileri ve aile işlevleri. *Türk Psikiyatri Dergisi* 2006; 17(1):15-17.
- [8]. Wood, B.L. Beyond the "psychosomatic family": A biobehavioral family model of pediatric illness. *Family Process*, 1993; 32: 261-278.
- [9]. Ünal, S., Kaya, B., Çekem, B. ve ark. Epilepsi hastalarında aile işlevlerinin karşılaştırılması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 2004; 15:4, 291-299.
- [10]. Tufan, B. Aile içi ilişkilerin ruh sağlığına etkisi üzerine bir inceleme. *H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokul Dergisi*, 1982; 1:1,1-9.
- [11]. Epstein, N., Baldwin, L., Bishop, D. ve ark. The McMaster Family Assessment Device. *J Marital and Family Ther*, 1983; 9: 171-180.
- [12]. Öten, N., Dilsiz, A. İntihar girişiminde bulunan bir grup ergenin aile işlevlerinin değerlendirilmesi. *3P Dergisi*, 1994; 2: 227-233.
- [13]. Gülseren, L., Coşkun, S., Gülseren, Ş. ve ark. Şizofreni ve bipolar bozukluk tanısı konan hastalar ile ailelerinde aile işlevleri üzerine karşılaştırmalı bir çalışma. *3P Dergisi*, 1999; 7: 23-32.
- [14]. Ünal, G. Bipolar affektif bozukluğu olan hastaların aile işlevlerinin değerlendirilmesi. *Düşünen Adam: Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi* 2003; 16(1):39-45.
- [15]. Bulut I. Ruh hastalığının aile işlevlerine etkisi. *Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı, Ankara*, 1993;17-25.
- [16]. Işıloğlu, B. Anksiyete ve depresyon tanısı ile izlenen evli kadınlarda Aile içi şiddetin sosyo-demografik faktörler, çift uyumu ve hastalıkla ilişkisi *Uzmanlık Tezi. İstanbul*, 2006; 29-35.
- [17]. Çopur, Z., Erkal, S., Şafak, Ş. Annelerin 12 yaş üzeri çocuklarıyla ilişkilerinde yaşadıkları çatışmaların incelenmesi. *I. Uluslar Arası Ev Ekonomisi Kongresi*, 2006; 20-24 Mart. Ankara.
- [18]. Noller, P., Callan, V.J. Adolescents' perceptions of the nature of their communication with parents. *Journal of Youth and Adolescence*, 1990; 19:4, 349-362.
- [19]. Arslantaş, D., Ünsal, A., Metintaş, S. ve ark. Eskişehir ili kırsal alanında 10-15 yaş grubu öğrencilerde depresyon. *Osmangazi Tıp Dergisi*, 2007;29:2, 77-84.
- [20]. Göç, L. Çocuk Suçluluğu ve Polisin Yaklaşımı. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilimdalı Yüksek Lisans Projesi*, 2006;26-32.
- [21]. Gönen, E. Toplumsal Değişme Sürecinde Aile: Yapı, Etkileşim Ve İşlevleri, A.Ü.Z.F. Yayın No:1284, *Derlemeler*: 55, 1993, Ankara.
- [22]. Kızılaslan, N. Kente uzaklığın kırsal aile yapısına etkileri. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 2006; 2(3): 141-162.
- [23]. Yıldız, S. Kırdan kente göç eden ailelerin kız çocuklarının meslek kazanması ve çalışması konusundaki görüşleri ve davranışları. *Yüksek lisans tezi, Ankara*, 2007; 48-55.

- [24]. Satır, S. Özel Tevfik Fikret Lisesi öğrencilerinin akademik başarılarıyla ilgili anne-baba davranışları ve akademik başarıyı artırmaya yönelik anne-baba eğitim gereksinimlerinin belirlenmesi. A.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1996; 48-55.
- [25]. Walsh, F. Normal family process (Ed). 1982 Guilford Pres New York.
- [26]. Atar, H. Eğitim ve çocuk suçluluğu. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 1993;145-149.
- [27]. Özşenol, F., Işıkhani, V., Ünay, B. ve ark. Engelli çocuğa sahip ailelerin aile işlevlerinin değerlendirilmesi. Gülhane Tıp Dergisi, 2003; 45:2, 156 – 164.
- [28]. Tiffin, P.A., Pearce, M., Kaplan, C. The impact of socio-economic status and mobility on perceived family functioning. J Fam. Econ. Iss., 2007; 28: 653–667.
- [29]. Balcı Çelik, S. Family function levels of Turkish fathers with children aged between 0 – 6. Social Behavior and Personality: An International Journal, 2007; 35:4, 429-442.
- [30]. Tezcan, M. Türk kişiliği ve kültür-kişilik ilişkileri. Ankara: T.C.Kültür bakanlığı Yayınları, 1997; 25-34.
- [31]. İsmen, A.E. Duygusal zeka ve aile işlevleri arasındaki ilişki. Sosyal bilimler dergisi, 2007; 11, 55-74.
- [32]. Evans, C. Türkiyeli babaların babalık rollerine yönelik tutum ve katılımları: Düşük sosyo-ekonomik ortamdaki bir örneklem. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 1997; 28-32.
- [33]. Hooven, C., Gottman, J.M., Katz, L.F. Parental meta-emotion structure predicts family and child outcomes. Cognition and Emotion, 1995; 9, 229-264.
- [34]. Bayraktar, N. Defining subcategories of psychological maltreatment. Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990; 38-44.
- [35]. Erdoğan, A. Çocuğun psikososyal gelişiminde babanın rolü. Yeni Symposium, 2004; 42: 4, 147-153.
- [36]. Bradley, R.H., Corwyn, R.F. Socioeconomic status and child development. Annu. Rev. Psychol, 2002;53: 371–99.
- [37]. Keskin, S. Çocuğun akademik yeteneğinin anne davranışına etkisi. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 2005; 68:2, 46-49.
- [38]. Demiriz, S., Öğretir, A.D. Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki 10 yaş çocuklarının anne tutumlarının incelenmesi. Kastamonu Eğitim Dergisi 2007; 15: 1, 105-122.
- [39]. Güngörmüş, O. Baba yoksunluğunun benlik kavramına etkisi ve babasız öğrencilerin problemlerinin hangi alanlarda yoğunlaştığının saptanması. İstanbul Üniversitesi Çocuk Sağlığı Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1986; 29-48.
- [40]. Çelenk, S. Okul başarısının ön koşulu: okul aile dayanışması. İlköğretim-Online, 2003; 2: 2, 28-34.
- [41]. Küçükahmet, L. Öğretim ilke ve yöntemleri. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001;39-46.
- [42]. Demirel, Ö. Türkçe Öğretimi, Ankara: PeGema Yayıncılık, 2002; 22-39.
- [43]. Batlaş, A. Ana-baba okulu. 9. basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2001; 28-32.
- [44]. Aslanargun, E. Okul aile işbirliği ve öğrenci başarısı üzerine bir tarama çalışması. Sosyal Bilimler Dergisi, 2007;18, 120-135.
- [45]. Seda Haran, S. Ergenlerde gelişimsel kriz üzerine bir klinik örnek. Kriz Dergisi 2004; 12(1): 47-53.
- [46]. Yılmazçetin, C. Baba katılımı ile ergenlik çağı öncesi çocukların davranış sorunları arasındaki ilişki. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2003; 34-42.